

Tilburg University

Over enige nieuwe economische litteratuur (I)

Cobbenhagen, M.J.H.

Published in:
Maandschrift Economie

Publication date:
1939

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Cobbenhagen, M. J. H. (1939). Over enige nieuwe economische litteratuur (I). *Maandschrift Economie*, 5(3), 113-122.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

ECONOMIE

Tijdschrift voor Algemeen Economische
Bedrijfs-Economische en Sociale Vraagstukken

Vijfde Jaargang

Aflevering 3

Dec. 1939

Over enige nieuwe economische litteratuur I.

door

Prof. Dr. M. J. H. COBBENHAGEN

In de derde jaargang van dit tijdschrift werd onder de titel: Nieuwere stromingen van realisme in de theoretische economie ¹⁾ er op gewezen, dat er een grote en steeds nog groeiende drang is naar meer realistische beschouwingen en het streven, om de economische vraagstukken binnen het maatschappelijk kader en onder de werking der sociale krachten te bestuderen. Zowel in uitgangspunt als in doelstelling openbaart zich die drang naar meer realisme. Onder de indruk van de grote veranderingen, die in de economische en sociale structuur der maatschappij werden waargenomen, werden de vooropstellingen, waaronder de economische theorie in de vorige eeuw werd opgebouwd, aan een critisch onderzoek onderworpen en deels betraapt op innerlijke tegenspraak en onhoudbaarheid, deels bevonden te ver af te staan van de veranderde werkelijkheid, zodat het wezen dezer werkelijkheid in de gebruikte vooropstellingen niet werd geëerbiedigd. De groeiende overtuiging van de wenselijkheid en de noodzaak van ingrijpende wijzigingen in het economisch en sociaal bestel bracht tevens de vragen van economische mogelijkheid en doelmatigheid meer op de voorgrond, zodat naast de taak van het opsporen en vastleggen der causale en functionele samenhangen in het economisch leven ²⁾ de andere taak der economie, waaraan

---

¹⁾ Economie 3e jg. bl. 178.

²⁾ Zie: Enkele beschouwingen over samenhang en evenwicht in het economische leven, Economie 3e jg. bl. 270.

in het verleden te weinig aandacht was geschonken, die der doelmatigheidskritiek, zoals Veraart deze beschouwingswijze noemde ¹⁾, steeds meer de aandacht ging vragen.

Had tengevolge der structurele veranderingen in de economische sector der maatschappij de kwalitatieve analyse behoefte aan herziening en aanvulling, steeds dringender werd ook de roep, door Alfred Marshall ingezet tegen het einde der 19e eeuw, om meer aandacht voor de quantitative analyse. De bestudering der bewegingsverschijnselen in de moderne conjunctuurleer deed steeds meer inzien, dat men niet kon blijven stilstaan bij het aangeven van de krachten, die in de conjunctuurbeweging werkzaam zijn, maar dat gepoogd moest worden de sterkte dier krachten te meten. Het was immers niet voldoende te weten, dat wijzigingen in vraag en aanbod de prijs veranderden en omgekeerd, doch men moest de grootte dier veranderingen kunnen vaststellen. Dat was niet alleen nodig, om de theorie nauwkeuriger te maken in haar conclusies, maar ook om te weten, in welke dosering bepaalde economische maatregelen moesten worden genomen en in het economisch leven ingebracht, om het conjunctuurverloop te beheersen en te beïnvloeden, hetgeen steeds meer als de algemene economische doelstelling van de economische politiek werd gezien. Het marktschema der Oostenrijkse prijsleer, dat kopers en verkopers individueel en in vrije concurrentie tegenover elkaar stelde zonder aandacht voor ieders grootte en marktinvoer, kon de werkelijke prijsvorming niet meer verklaren. De grootte der ondernemingen en haar relatieve marktpositie bleek van wezenlijke invloed te zijn op de hoogte van de prijs. Ook de factor tijd en het tijdsverloop, nodig voor de aanpassing aan een nieuwe situatie, waarvan in de theorie veelal werd geabstraheerd, bleken bij tal van problemen noodzakelijke elementen, om tot conclusies van reële betekenis te geraken. Marshall's „short run” en „long run” hielden wel de erkenning in, dat de tijdsduur invloed had, maar waren toch te vaag in bepaling, om van reële betekenis te zijn. Want zonder nadere bepaling betekent de redenering „in the long run” eigenlijk weer een redenering met abstractie van het tijdselement. Het streven naar grotere realiteit in de economische beschouwingen en de bezinning

---

¹⁾ Katholieke Encyclopaedie onder het woord: Economie.

op de inhoud der vrije-concurrentie-hypothese, die, naar de juiste opmerking van B. Lavergne, ook insluit, „que les liens contractuels qui unissent les hommes, aient une durée infiniment courte”¹⁾ hebben tot gevolg gehad, dat aan het tijds-element weer aandacht wordt geschonken en hebben het inzicht bevorderd, dat het een wezenlijke fout is het tijdsverloop en in het bijzonder ook het onderling verschil in tempo, waarin de verschillende factoren in het economisch leven reageren, *steeds* als een economisch niet relevante frictie te beschouwen, waarvan zou mogen worden geabstraheerd²⁾.

De met nodeloos veel sensatie en gerucht omgeven rede van Goudriaan voor het departement Amsterdam van de Nederlandse Maatschappij voor Nijverheid en Handel zou om de waardevolle gedachten, die ze ongetwijfeld inhoudt, in het kader dezer bespreking van enige nieuwere litteratuur de volle aandacht mogen hebben, indien ze in meer volledige vorm, dan een persverslag is, ter beschikking stond. Daar echter uit vroegere geschriften en voordrachten Goudriaan's meningen voldoende bekend zijn, kan hier dan toch iets gezegd worden. En wel ten eerste, dat de kennis van de bedrijfshuishoudkunde ook voor den beoefenaar der theoretische economie noodzakelijk is. Ik kan me ook voorstellen, dat een persoonlijkheid als Goudriaan, die zo uitnemende ondernemersqualiteiten verenigt met grote wetenschappelijke capaciteiten, zijn ongeduld niet bedwingen kan, dat de beoefening der bedrijfshuishoudkunde nog te weinig invloed heeft uitgeoefend op de economische theorie. Als academisch vak is de bedrijfshuishoudkunde in ons land geïntroduceerd door wijlen prof. Volmer in 1909, die in dat jaar de leerstoel innam, welke Goudriaan thans in Delft bezet. In 1913, het jaar van de oprichting der Nederlandsche Handelshogeschool, thans Nederlandse Economische Hogeschool, te Rotterdam, in 1922, bij de instelling der economische faculteit te Amsterdam en in

---

¹⁾ Bernard Lavergne: *La Théorie des Marchés économiques* bl. 17.

²⁾ Van de hier niet te bespreken litteratuur kunnen o.a. worden genoemd: Dr. J. Wisselink: *Industriele Trusts en Kartels. Productie-deviatie. De Economist* 1929 bl. 48; H. A. Kaag: *Het prijzenstelsel als instrument van welvaarts-politiek* 1934 bl. 4. Dr. W. Valk: *Conjunctuurdiagnose* 1935 bl. 44. Idem: *Production, Pricing and unemployment in the static state* 1937 bl. 102. En het artikel: *Het tempo en de tempoverschillen in het economisch leven. Economie* 4e jg. bl. 149.

1927, toen de Katholieke Economische Hogeschool in Tilburg begon, heeft de bedrijfshuishoudkunde haar zo belangrijke plaats in het economisch hoger onderwijs gekregen. Wie de ontwikkeling sindsdien heeft gevolgd en rekening houdt met de langzame gang, die de groei van een wetenschap, vooral in het beginstadium, kenmerkt, zal toch moeilijk kunnen ontkennen, dat er in die jaren een en ander veranderd is in de studie der economische wetenschap. Het lijkt wel aannemelijk, dat bij een grotere specialisatie en arbeidsverdeling onder de beoefenaars der economische wetenschap het tempo der ontwikkeling dier wetenschap zou kunnen worden versneld. Maar of daarvan een resultaat zou zijn te verwachten, als de specialisatie op het gebied der natuurwetenschappen heeft bereikt, betwijfel ik toch, aangezien het object der economie voor een zo ver gaande specialisatie weinig geschikt is. De uitspraak van een econometist met wereldnaam, die voor vernieuwingen allerm minst bevreemd is, J. M. Keynes, mag in dit verband wel overwogen worden. Keynes ziet de moeilijkheid van de wetenschappelijke beoefening der economie in een „rare combination of gifts”, die de wetenschappelijke econometist moet bezitten. Hij omschrijft dit verder als volgt: „He (d.i. the master-econometist) must reach a high standard in several different directions and must combine talents not often found together. He must be mathematician, historian, statesman, philosopher — in some degree. He must contemplate the particular in terms of the general and touch abstract and concrete in the same flight of thought. He must study the present in the light of the past for the purpose of the future. No part of man's nature or his institutions must lie entirely outside his regard”¹⁾. Dat het volledig voldoen aan zulke eisen maar aan zeer weinigen gegeven is, behoeft wel nauwelijks gezegd. Dat het streven naar een dergelijke brede beschouwing van het economisch object niet alleen een jarenlange voorbereiding, maar tevens een voortdurende grote inspanning vraagt, wordt mij althans met de dag duidelijker.

Reeds meer dan 40 jaar geleden heeft de grootmeester van de School van Cambridge, Alfred Marshall, gewezen op de noodzaak van, wat hij noemde, de quantitatieve analyse. Het ontbreken van het benodigde wetenschappelijk bewerkt sta-

---

¹⁾ Memorials of Alfred Marshall, edited by A. C. Pigou bl. 12.

tistisch materiaal is een van de oorzaken, zo niet de allerbelangrijkste, waarom aan de zo juiste suggestie van Marshall pas in de laatste 10 à 15 jaren wat meer wordt gedaan. Maar ook nu nog stuit men voortdurend op de bezwaren, dat vele ondernemingen het gevraagde feiten- en cijfermateriaal weigeren ter beschikking te stellen. Hoeveel dissertaties van in ondernemingen werkzame doctorandi over voor de vooruitgang van de economische wetenschap noodzakelijke onderwerpen moeten ongeschreven blijven, omdat de directies bezwaren hebben het materiaal voor publicatie niet alleen, maar zelfs voor conclusies beschikbaar te stellen. Zou het verwijt, dat Goudriaan tot de economen meende te moeten richten en waarvoor ik, zoals uit het bovenstaande wel blijkt, gaarne open sta, in een milieu, als datgene, waarvoor hij zijn rede uitsprak, niet gesecondeerd hebben moeten zijn door de dringende vermaning ruim te zijn in de beschikbaarstelling van gegevens. Wanneer er onder de economen zijn, die het ondernemingsleven niet genoeg kennen, dan zijn er onder de ondernemers ook nog velen, die nog altijd niet begrijpen, dat hun ondernemingen instellingen zijn van algemeen belang en dat dit algemeen belang eist een groter openbaarheid en minder geheimzinnigheid, dan nu vaak betracht wordt.

Een opmerking van Goudriaan, die ik van harte onderschrijf, is die, waarin hij zegt, dat vele economen een aan de werking van mechanismen ontleende beeldspraak gebruiken, als evenwicht, stabilisatie, regulatie enz. zonder van mechanismen en mechanica enige kennis te hebben. De conclusie daaruit staat niet in het krantenverslag, dat mij ter beschikking staat. Doch als Goudriaan meent, dat die beeldspraak inderdaad geoorloofd is op grond van voldoende overeenstemming tussen de verschijnselen, die de economie bestudeert en de verschijnselen, die de mechanica tot object heeft, dan kan ik die mening volstrekt niet delen. De beeldspraak is een van de grootste gevaren in de wetenschap en nog veel meer voor de niet-wetenschappelijk geschoolden, die zich blind staren op sommige — en dan nog vaak zeer onwezenlijke — punten van overeenkomst en tegelijk de — vaak juist zeer wezenlijke — verschillen over het hoofd zien en derhalve tot de meest ongerechtvaardigde conclusies komen. Het is hier niet de plaats, noch ook mijn recht, om lessen in de logica en dus ook over de veel voorkomende logische fouten te geven, maar ik

zou toch wel graag verwijzen naar een boek als de „Logica of Denkleer” van Beysens (derde druk). A master-economist must be a philosopher — in some degree! Een gemis aan kennis van de logica maakt alle wiskunde niet goed. Ik trek dan ook een andere conclusie uit Goudriaan's gegronde opmerking en wel deze, dat de economie al de op het voetspoor van Comte en Mill in de economie geïntroduceerde mechanische terminologie moet opruimen en vervangen door eigen begrippen of althans de eventueel gelijke terminologie met *eigen* inhoud vullen. Het is voor sommige uitdrukkingen waarlijk niet nodig, om deze prijs te geven, aangezien deze in de met den mens en zijn strevingen zich occuperende wetenschappen reeds eerder werden gebruikt, dan de mechanica ze hanteerde. In een zeer leerrijk artikel heeft Struve¹⁾ er op gewezen, dat Aristoteles reeds de benamingen evenwicht en evenwichtsprijs gebruikte en wel ter aanduiding van de verwerkelijking van de ruilrechtvaardigheid in de ruilhandelingen. Hoe het evenwichtsbegrip in de economie deze ethisch-normatieve inhoud heeft verloren onder de invloed van het wijsgerig positivisme en van de natuurwetenschappen, heb ik uitvoerig behandeld in mijn dies-rede van 1938, getiteld: Enkele beschouwingen over samenhang en evenwicht in het economische leven²⁾. Er is in het verleden — en niet altijd onverdiend — gesproken van de „superbia theologorum et philosophorum”: laten we waken tegen de „superbia mathematicorum”.

Als slot van dit gedeelte en als aansluiting aan het volgende zij het vergund een stuk over te nemen uit de boven genoemde diesrede: De aansluiting (van het van zijn oorspronkelijke inhoud ontdane economische evenwichtsbegrip) werd gevonden bij het evenwichtsbegrip der mechanica, aan welk gebied tevens de begrippen statica en dynamica werden ontleend. Maar dan wreekt zich ook de fout tegen het juiste gebruik van de analogie. Degenen, die zich strikt houden aan de mechanische begrippen en van deze een systematisch gebruik willen maken, moeten de economische verschijnselen vervormen, ze ontdoen van hun menselijke inhoud, ze maken tot

¹⁾ P. Struve: Zum Problem des sog. wirtschaftlichen Gleichgewichtes. Zeitschrift für Nationalökonomie Band VII Heft 4 (1936).

²⁾ Economie 3e jg. bl. 270—295.

quantiteiten, die met elkaar in relatie staan, en vervreemden dientengevolge van de economische werkelijkheid. Dit soort statische evenwichtseconomie heeft met een *verklaring* van de economische werkelijkheid niets meer te maken. Anderen echter, die met de mechanische begrippen opereren, maar toch het doel, de verklaring der economische realiteit, niet willen prijsgeven, vervormen die begrippen, zodat de in de mechanica zo nauwkeurig omschreven begrippen in de economie een totaal vervluchtigde en onvaste inhoud krijgen, of ze gebruiken de begrippen met een quasi-mechanische inhoud, die de lachlust of de toorn opwekt der deskundigen in de natuurwetenschappen. In de jongste tijd bestaat de tendentie, om in plaats van het mechanisch evenwichtsbegrip het chemisch evenwichtsbegrip als vergelijkingspunt te gebruiken. Maar hoe dan ook, wanneer men vasthoudt aan het feit, dat het op een doel gerichte menselijke handelen op economisch gebied het object is van economie, dan zal men met aan de natuurwetenschappen eigen begrippen het economisch object toch nooit *adaequaat* tot uitdrukking kunnen brengen.

Over de verhouding statica en dynamica of statische en dynamische economische theorie handelt in hoofdzaak de belangwekkende en van uitstekend vakmanschap getuigende rede, waarmee dr. P. B. Kreukniet het hoogleraarschap in de economie aan de Rijksuniversiteit te Groningen aanvaardde, onder de titel: *Conjunctuurtheorie en Conjunctuurtheorieën*. De studie van de economische bewegingsverschijnselen staat sinds een twintigtal jaren zozeer in het middenpunt van de economische studie, dat Kreukniet terecht kan zeggen dat „velen, zoo niet de meesten van de scherpste geesten, die de economie in haar gelederen telt, zich in de laatste decennia met het conjunctuurvraagstuk hebben bezig gehouden”¹⁾. Het mooie, door de Volkenbond in 1937 uitgegeven boek van von Haberler, dat in de Franse uitgave tot titel heeft: *Prosperité et Dépression*, had tot doel de bestaande theorieën over de conjunctuurbeweging te onderzoeken, de gemeenschappelijke punten op te sporen, de verschillen vast te stellen en zoveel mogelijk de oorzaken der geconstateerde verschillen bloot te leggen. Of men het resultaat, waartoe het onderzoek is gekomen, meer of minder bevredigend acht, hangt uiteraard

---

¹⁾ Dr. P. B. Kreukniet: *Conjunctuurtheorie en Conjunctuurtheorieën* bl. 3.

mede hiervan af, hoe zwaar men de nog bestaande verschillen weegt. Wanneer echter een deskundige bij uitstek als von Haberler constateert, dat de ogenschijnlijke verschillen meer voortspruiten uit verschil in de terminologie dan uit diepere oorzaken en wanneer deze er in slaagt uit de verschillende proposities der behandelde schrijvers een synthese op te bouwen, die niet een blote verzameling van elkaar min of meer tegensprekende meningen is, doch een geslaagde poging tot „une théorie vivante et logique, quoique incomplète, sur la base de nos connaissances actuelles”¹⁾, dan is er toch wel reden tot tevredenheid. Hetgeen niet uitsluit, dat Kreukniet kan vaststellen, dat er nog veel te doen is. Wanneer de ene schrijver meer de ene conjunctuurfactor beklemtoont en de andere weer een andere factor, dan vindt dit ogenschijnlijk soms groot meningsverschil toch veelal een verklaring hierin, dat men nog niet voldoende gevorderd is in de quantitatieve analyse, m.a.w. nog niet voldoende de sterkte van de invloed van elke in de kwalitatieve analyse aangewezen factor kan meten. Naar de grootte van de invloed van de geponeerde factoren moet bij gebrek aan metingsmogelijkheid nog te veel worden gegist, waarbij het subjectief inzicht van den schrijver, de subjectieve visie, een te grote speelruimte heeft. Ook dit bewijst weer de noodzaak van het quantitatieve onderzoek.

Kreukniet legt nu de nadruk op een andere oorzaak en wel deze, dat de zg. statische theorie, die de grondslag moet leveren voor de dynamische conjunctuurbeschouwing, tengevolge van haar abstractie te ver van de werkelijkheid staat, om als grondslag te dienen. Er is dus een kloof tussen wat statica en dynamica geheten wordt. Op deze benamingen en het onderscheid tussen beiden kom ik nog terug. Ik zou er namelijk eerst op willen wijzen, dat hier, nadat in het voorgaande de logische fout bij het gebruik der analogie is aangewezen, de vinger wordt gelegd op een tweede, in de economie vaak voorkomende, fout tegen de logica, en wel op het terrein der abstractie. Abstractie is in de wetenschap noodzakelijk: maar wetenschappelijk is alleen geoorloofd de abstractie van het onwezenlijke, het bijkomstige. Meer dan eens is in artikelen in dit tijdschrift er op gewezen, dat in de vooropstellingen, waarmee in de theoretische economie wordt ge-

---

¹⁾ G. von Haberler: *Prospérité et Dépression* bl. V.

werkt, abstractie-fouten zijn ingeslopen¹⁾). We gaan daar thans niet meer op in en bepalen ons tot de opmerking van Kreukniet, wanneer hij zegt, dat de relevante grootte, welke de traditionele statische theorie verwaarloost, de tijdsfactor is. Hierover is reeds een en ander gezegd in de voorgaande bladzijden. Kreukniet is nu van mening, dat het tijdselement in de statica moet en kan geïntroduceerd worden. Hij geeft de statica tot taak de beschrijving van de economische bewegingen door vaststelling van het beginpunt en eindpunt van het aanpassingsproces. Wanneer nu echter gedurende het aanpassingsproces door dit proces zelf (bv. in het rationalisatieproces of bij het handelen van de marktsubjecten op de markt) de gegevens veranderen, is deze methode niet geoorloofd, omdat zij door de verwaarlozing van de wijzigingen in de gegevens tot onjuiste conclusies leidt. Kreukniet wil de statische theorie nu verbeteren door de toepassing van de „sequence analysis”, bestaande in het stap voor stap volgen en beschrijven van het aanpassingsproces. Telkens zal men zich moeten afvragen, of de ontwikkeling, voorzover deze reeds is afgeleid, tot veranderingen in de data aanleiding heeft gegeven: zijn deze veranderingen inderdaad aanwezig, dan wordt met de veranderde gegevens verder gewerkt en zo vervolgens. Daar men mag aannemen, dat de bedoeling is, niet alleen maar beschrijvend te werk te gaan, maar theoretisch te onderzoeken, zal men steeds behoren op te letten, dat alleen met wezenlijke veranderingen in de data wordt rekening gehouden. Ik ben er niet zo zeker van als Kreukniet, dat dit steeds zal geschieden.

Op deze wijze heeft Kreukniet de statica een dergelijke vorm gegeven, dat ze van de dynamica in wezen niet meer verschilt. Ik wil de waarde van de „sequence analysis” voor de conjunctuurstudie allerm minst betwisten, integendeel. Maar het wegvagen van het onderscheid tussen wat oorspronkelijk met de ongelukkige namen van statica en dynamica werd bedoeld, acht ik niet juist. Het verschil tussen wat met statica en dynamica werd bedoeld is heel wat meer dan verschil in de graad van abstractie en in de werkmethode. Naar mijn mening moet er, onverschillig welke benamingen men bezigt, onderscheid gemaakt worden tussen de leer van het economi-

---

¹⁾ o.a. De economische mengvorm of tussenvorm. Economie 2e jg. bl. 288.

sche zijn en de leer van de economische veranderingen of van het economische worden. Dat de statica dan het economische zijn tot object heeft en de dynamica het economische worden, betekent niet, dat men aldus twee afzonderlijke theorieën zou krijgen: een statische en een dynamische. Hoe deze verhouding dan moet worden gezien, hoop ik in een volgend artikel uiteen te zetten.